

TUOMO MÖRÄ

Ajopuita vai koskiveneitä? Suomalaiset journalistit EY-uutisvirrassa

Artikkelin aiheena ovat EY-juttuja tekevät suomalaiset journalistit ja juttujen syntyprosessi. Pyrin selvittämään eräitä medioiden sisällä ja ulkopuolella olevia tekijöitä, jotka vaikuttavat siihen, millaiseksi medioiden agenda muodostuu.

■ Tarkoituksenani on tehdä ekskursio media-agendan taakse, eli selvittää syitä siihen, miksi EY:tä käsittelevät jutut ovat sellaisia kuin ovat. Artikkelini perustuu keväällä 1993 julkaistua raporttia ”EY-journalistien työprosessit, lähteiden käyttö ja asenteet” (Möra 1993) varten kerättyyn empiriseen aineistoon, mutta käytettävä viitekehys on uusi. Se on sovellus mallista, jonka Pamela Shoemaker ja Stephen Reese (1991) esittivät kirjassaan ”Mediating the Message”.

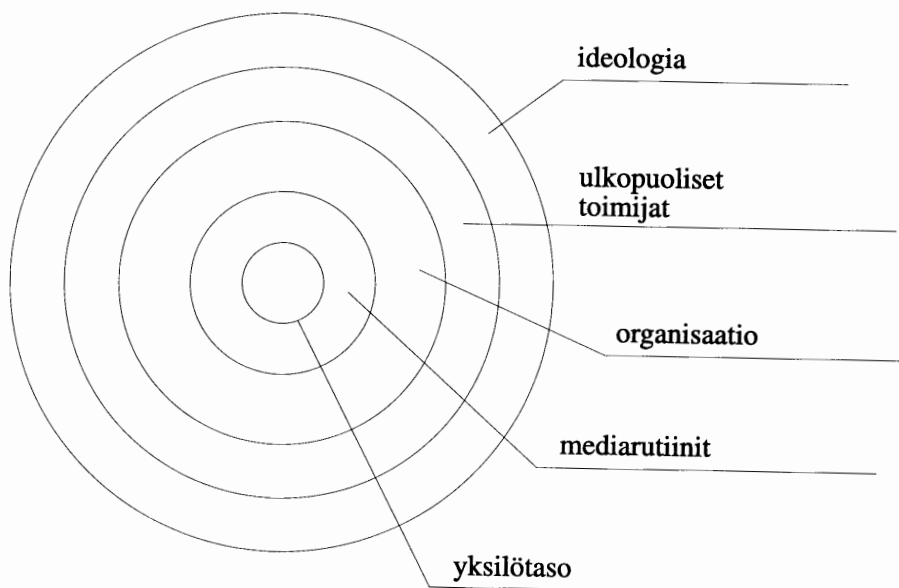
Mallin ideana on selvittää, miten yksilötason tekijät, mediarutiinit, journalistin oma organisaatio, lähteet ja muut ulkopuoliset tahot sekä ideologia vaikuttavat journalistiseen sisältöön. Mallissa em. tasot sijaitsevat sisäkkäin niin, että jälkimmäinen taso sisältää aina edellisen eli lopulta kaikki ovat ideologian ”sisällä” (Kuvio 1).

Yksilötasolla tarkastellaan journalistien henkilökohtaisia asenteita, arvoja ja heidän käsityksiään omasta roolistaan. Mediarutiinien tasolla käsitellään erilaisia käytäntöjä ja konventioita, jotka liittyvät uutisten valintaan ja hankintaan. Organisaatiotasolla puolestaan tarkastellaan, miten esimerkiksi viestimen linja tai työpaikan yleinen ilmapiiiri vaikuttavat journalistiseen sisältöön. Seuraavalla tasolla analysoidaan mediaorganisaation ulkopuolisten tahojen vaikutuksia. Ideologian tasolla pohditaan yhteiskunnan rakenteen, kulttuurin ja hegemonian vaikutusta kaikilla em. tasoilla.

Eri tasot ovat vuorovaikutussuhteessa toisiinsa. Esimerkiksi yksilötaso on alisteinen mediarutiinien tasolle siinä mielessä, että yksilöt noudattavat rutiineja, joita he eivät itse ole luoneet. Organisaatio määrittelee ne puitteet, joissa mediarutiineja toteutetaan, mutta toisaalta eri organisaatioiden journalistit soveltavat suurelta osin samoja rutiineja. Organisaatio päättää, ketkä toimitukseen rekrytoidaan tai kenestä tehdään päälliköitä. Organisaatio puolestaan on riippuvainen lähteistä, yleisöstä, ilmoittajista, taloudellisesta ympäristöstä jne. Viime kädessä ideologia määrittelee alempien tason sisällöt.

Rajoitan tarkastelun neljälle ensin mainitulle tasolle. Ideologisen tason jättäminen tässä vaiheessa käsittelyn ulkopuolelle ei johdu asian merkityksen vähättelystä, vaan siitä, ettei se esitutkimusvaiheessa ollut tutkimuksen kohteena.

Empiirinen aineistoni koostuu 32 journalistin puolistrukturoidusta teemahaastattelusta (ks. Hirsjärvi & Hurme 1982, 35). Haastateltavat valittiin seuraavista medioista:

Kuvio 1. Shoemakerin-Reesen malli

Aamulehti, Demari, Helsingin Sanomat, Iltalehti, Iltta-Sanomat, Hufvudstadsbladet, Kansan Uutiset, Keski-suomalainen, Suomen Kuvalehti, Suomen Tietotoimisto sekä Ylen radion ja television uutistoimitukset. Kaikista medioista haastateltiin päätoimittajaa tai toimituspäälliköitä (Yle ja Stt) sekä 1-5 toimittajaa, jotka olivat EY-erikoistoimittajia tai sellaisen puuttuessa toimittajia, jotka olivat tehneet eniten EY:tä käsitteleviä juttuja (vrt. Wallin 1991, 32). Joukossa oli kuusi Brysselin kirjeenvaihtajaa. Haastattelut tehtiin syyskuun 1992 ja tammikuun 1993 välisenä aikana.

Saadut tulokset perustuvat pääasiassa journalistien itsearviointiin ja niistä tehtäviin johtopäätöksiin. Haastateltavien taipumusta kaunistella asioita on pyritty eliminomaan lähestymällä "arvoja" alueita monesta näkökulmasta.

Yksilötaso

Journalistit suhtautuivat syksyllä 1992 Suomen EY-jäsenyyteen myönteisesti. Ainoastaan yksi haastatelluista oli selkeästi jäsenyyttä vastaan. Kaksi oli skeptikkoja, enemmän vastaan kuin puolesta. Seitsemän oli ehdottomasti jäsenyyden kannalla. Yleisin suhtautumistapa oli kriittisen myönteinen: noin puolet eli 17 vastaajaa oli jäsenyyden kannalla tietyin varauksin. Viisi ei osannut tai halunnut sanoa kantaansa. Haastateltavien äänestys Suomen EY-jäsenyydestä olisi siis päätynyt kannattajien voittoon äänin 24-3.

Journalistit olivat selvästi myönteisempiä Suomen jäsenyydelle kuin kansalaiset keskimäärin. Elinkeinoelämän valtuuskunnan (EVA) syksyllä 1992 teettämän tutkimuk-

sen mukaan 43 prosenttia suomalaisista kannatti jäsenyyttä ja 41 prosenttia vastusti (n=1068) (Suomalaisten EY-kannanotot 1992, 8).

Suurin osa innokkaista Suomen EY-jäsenyyden kannattajista löytyi niiden journalistien joukosta, joille EY ei ollut erikoisalaa vaan aihe muiden joukossa. Heidän perustelunsa jäsenyydelle olivat usein melko yleisiä. Melko edustava on esimerkiksi seuraava sitaatti:

”Kumpaan viiteryhmään me haluamme kuulua ja sitoutua ... läntiseen Eurooppaan vai itäiseen kehitysmaa-Eurooppaan? Kyllä mä olen tehnyt itselleni täysin selväksi, että meidän kansallisen olemassaolon kannalta on täysin välttämätöntä identifioitua Länsi-Eurooppaan. Muuten toi suunnaton musta aukko imaisee meidät.”

Noin puolet toimittajista voidaan luokitella kuuluvaksi ryhmään kriittiset kannattajat. Suurin osa tästä ryhmästä oli toimittajia, joille EY oli erikoisalaa. He suhtautuivat integraatioon perusmyönteisesti, mutta korostivat samalla sen kielteisiä puolia. Jäsenyyden yleisin perustelu oli, ettei ole muutakaan vaihtoehtoa. Ulkopuolelle jääminen johtaisi heidän mukaansa taloudelliseen ja kulttuurilliseen eristäytymiseen, joutumiseen ”lännen ulkopuolelle”. Myös turvallisuuspoliittiset aspektit mainittiin usein. EY nähtiin turvana epävakaa Venäjä vastaan. Lisäksi katsottiin, että EY:n myötä monopolit murtuisivat ja kuluttajan asema parantuisi.

Jäsenyyden kannattajien kriittisimmän siiven muodostivat Brysselin kirjeenvaihtajat tai jossakin EY-maassa pitkiä aikoja viettäneet journalistit. Monella heistä Brysselisä vietetty aika oli lisännyt kriittisyyttä, mutta jäsenyyden vastustajia se ei heistä kuitenkaan tehnyt. Kirjeenvaihtajat painottivat kritiikin tarpeellisuutta ja varoittelivat suomalaisia liiallisesta toiveajattelusta EY:n suhteen. Suomalaisten vaikutusmahdollisuuksia EY:ssä he pitivät vähäisinä. EY:n hallintoa pidettiin byrokraattisena ja tavalliselle ihmiselle etäisenä.

EY-jäsenyyteen kielteisesti suhtautuvien joukko oli siis pieni, vain kolme journalistia. Heistäkin vain yksi suhtautui jäsenyyteen yksiselitteisen kielteisesti. Hän oli kannattanut jäsenyyttä silloin kun ”establishmentti oli jäsenyyttä vastaan”, mutta muutti mieltänsä kun ”establishmentti” muuttui myönteiseksi.

Kaksi ”skeptikkoo” puolestaan esittivät jäsenyyden hyviä ja huonoja puolia, mutta perustelivat kriittisyyttään tilanteen epävarmuudella.

Journalistien EY-myönteisyyttä voi selittää ainakin heidän taustallaan. Haastattelut olivat yleensä hyvin koulutettuja, kaupunkilaisia, eteläsuomalaisia, nuorehkoja ja miehiä. Tällaiset ihmiset ovat olivat ylipäätään myönteisempiä Suomen EY-jäsenyydelle kuin väestö keskimäärin (Suomalaisten EY-kannanotot 1992, 8).

Valtaosa journalisteista uskoi, että heidän henkilökohtaiset asenteensa vaikuttavat työhön. Kolumneissa kannan näkyminen oli itsestäänselvyys, mutta asenteiden myönnettiin yleisesti vaikuttavan aiheiden ja näkökulmien valintaan myös muissa jutuissa.

”Jos mä olen rehellinen, niin mulla on tendenssejä. Mutta katson kuitenkin, että ne ovat ihan kunniallisia tendenssejä. Eli jutun aiheen valinnalla on mitä suurimmassa määrin tekemistä mun mielipiteiden kanssa. Se ei mun mielestä ole väärin, se ei ole ammattietiikan pettämistä, että mä pidän niitä asioita tärkeinä ja toimin subjektiivisesti ... Paljon rehellisempää lukijaa kohtaan on se, että lukija tietää mitä perusmieltä sä olet asiasta kuin että sä yrität tehdä täysin objektiivista juttua.”

"En mä mitään aivan sellaista kiihkomielistä EY:n vastustajaa ainakaan vapaaehtoisesti lähde haastattelemaan enkä omasta aloitteestani".

Asenteiden näkyminen jutuissa tunnustettiin kaikissa medioissa. "Vakaumuksellisuuteen" tai esimerkiksi EY-jäsenyyden tietoiseen "ajamiseen" suhtauduttiin kuitenkin lähes poikkeuksetta kielteisesti. Oli esimerkiksi melko tavallista, että journalisti arvosteli EY:tä ja aikoi ryhtyä kirjoittamaan EY:n demokratiavajeesta, mutta samalla ilmoitti ehdottomasti olevansa Suomen EY-jäsenyyden kannalla. Toimittajat vierastivat työn alistamista ulkopuolisten päämäärien ajamiseen, samaan tapaan kuten Aulan haastattelemat Yleisradion politiikan toimittajat (Aula 1991, 68-69).

Journalistitutkimuksissa on perinteisesti jaoteltu toimittajia ammatillisten roolien perusteella "neutraaleihin tiedonvälittäjiin", "aktiivisiin tulkitsijoihin" sekä "kriittisiin (valtakoneiston) vastustajiin" (kts. esim. Johnstone et. al. 1972, Sigal 1973, Weaver & Wilhoit 1986, Melin 1991). Tässä tutkimuksessa jaottelu tuntui keinotekoiselta, sillä puhaita luokkien edustajia oli vain vähän. Useimmat olivat luokiteltavissa neutraalin tiedonvälittäjän ja aktiivisen tulkitsijan sekoitukseksi. "Kriittisiä vastustajia" ei juuri ollut. Päätoimittajat korostivat usein mediansa roolia erilaisten mielipiteiden foorumina (vrt. McQuail 1992, 85-86).

Mediarutiinit

Mediarutiinit ovat konventioita, joihin journalistit turvautuvat tehdessään työtään. Ne ovat syntyneet, koska journalistit eivät voi valita kaikkia mahdollisia näkökulmia eivätkä he voi hakea vastausta kaikkiin mahdollisiin kysymyksiin. Heidän täytyy tehdä valintoja eli toimia portinvartijoina. Jotta valintojen tekemiseen ei kuluisi liikaa aikaa ja rahaa, ovat mediat kehittäneet mahdollisimman säännöllisiä, nopeita ja halpoja tapoja kerätä ja arvioida erilaista uutisten ja artikkelien raakamateriaalia. Nämä rutiinit takaavat, että mediaorganisaatio toimii ennakoitavalla tavalla ja että sitä ei voi helposti haa-voittaa. Ne muodostavat sääntöjen kokonaisuuden ja niiden hallitseminen on olennainen osa sitä, mitä kutsutaan media-ammattilaisuudeksi (Shoemaker & Reese 1991, 86, ks. myös Rentola 1983, 32).

Mediarutiineja ovat esimerkiksi uutiskriteerit, uutistoimistojen käyttö, muiden medioiden tarkka seuraaminen, tiedotustilaisuudet, vuodot, journalistien liikkuminen ryhmissä ja virallisten lähteiden runsas käyttö (Shoemaker & Reese 1991, 85-112).

Gansin mukaan journalisteilla ei ole aikaa kehittää juttujaan tuntemattomien kanssa eikä "käydä läpi rutiineja, joilla tuntemattomista ihmisistä tulee informantteja... tuntemattomat lähteet voivat antaa uutta tai ristiriitaista tietoa, joka vaikeuttaa journalistin mahdollisuuksia tehdä yleistyksiä ja yhteenvetoja" (Gans 1979, 139-140). EY-jäsenysshakemusta koskevaa uutisointia Yleisradion tv-uutisissa tutkinut Hyvärinen puolestaan toteaa, että "epävarmojen, hierarkian ulkopuolisten uutislähteiden luokse meneminen vaatii toimittajalta riskinottoa, hän ei ehkä selviäkään päivittäisestä juttuvelvoitteestaan" (Hyvärinen 1992, 85).

Yhteistä haastatteleminiin journalistien mediarutiineille oli riippuvaisuus lehdistä ja tietotoimistoista, eli toisista toimittajista. Kotimaisista lehdistä tärkein oli Helsingin Sanomat ja ulkomaisista Financial Times. Toinen yhdistävä tekijä oli virallisten lähteiden

den, lähinnä Suomen ulkoministeriön tärkeys lähteinä. Kun 32 haastatellulta kysyttiin tärkeimpiä lähteitä, 28 mainitsi lehdet. Toiseksi useimmin (21 kertaa) he mainitsivat Suomen ulkoministeriön.

Myös Ruotsissa virallisten tahot ja poliittinen eliitti ovat korostuneet lähteinä. Sen sijaan EY-koneisto oli Ruotsissa tärkeämmässä asemassa ja muut mediat vähemmän tärkeitä kuin Suomessa (Wallin 1991, 145). Ero selittyy osin tutkimusmenetelmästä, sillä lähteiden käytön tutkimus perustui Ruotsissa sisältöanalyysiin, joka on lähdetutkimuksen kannalta ongelmallinen menetelmä. Journalisti saattaa esimerkiksi lehdestä lukemansa tiedon perusteella soittaa varmistussoiton lähteelle, jonka nimiin asia jutussa jää. Toisaalta journalistilla saattaa olla ajatus, jolle hän tarkoitushakuisesti etsii "autorisoidun" esittäjän. Mutta ennen kaikkea sisältöanalyysin ongelmallisuus tulee esiin silloin, kun journalisti ei syystä tai toisesta mainitse lähdeään. Wallinin luokittelussa ylivoimaisesti suurin luokka olikin "oklar källa" (lähes kolmannes kaikista).

Metodiseen eriparisuuteen liittyvin varauksin näyttää kuitenkin siltä, että ruotsalaisilla journalisteilla oli enemmän yhteyksiä Brysseliin kuin suomalaisilla.

Journalistit voi rutiinien perusteella jakaa kahteen ryhmään, Brysselin kirjeenvaihtajiin ja muihin. Suomessa työskentelevien toimittajien rutiineissa oli myös eroja, mutta jyrkin jako juontuu työpaikan maantieteellisestä sijainnista. Kirjeenvaihtajat ovat lähes päivittäin tekemisissä EY-koneiston kanssa, muut harvoin tai eivät ollenkaan.

EY-komission arkipäivisin kello 12 järjestämä tiedotustilaisuus oli Brysselin kirjeenvaihtajien rutiinipäivän selkäranka. Kaikki haastattelemani kirjeenvaihtajat kävivät siellä useita kertoja viikossa ja kolmen työhuone oli komissiota vastapäätä sijaitsevassa rakennuksessa. Samassa rakennuksessa oli myös useiden muiden maiden kirjeenvaihtajien toimistoja. Tiedotustilaisuudessa komissaari tai yleensä hänen puhemiehensä (spokesman) kertoi tehdyistä päätöksistä ja tulevaisuuden suunnitelmista.

Rutiinipäivinä kirjeenvaihtajat tekivät jutun tiedotustilaisuuden tai siellä jaetun materiaalin pohjalta. Usein he soittivat tiedotustilaisuuden jälkeen esimerkiksi joillekin komission virkailijoille lisätietojen, tarkennusten tai tulkintojen saamiseksi. Komission virkailijoilta nimettöminä antamien kommenttien ja heiltä saatujen "vuotojen" voi sanoa olevan miltei institutionaalinen osa EY-koneiston tiedottamista.

Brysselissä järjestettävien kokousten tai neuvottelujen aikana yleinen mediarutiini oli kokouspaikan käytävillä odottelu ja lausuntojen metsästäminen kokousten osanottajilta.

Kirjeenvaihtajien käyttämistä lehdistä ehdottomasti tärkein oli Financial Times. Kaikki kirjeenvaihtajat korostivat sen merkitystä. Tärkeänä lähteenään sen mainitsivat myös useat Suomessa työskentelevät journalistit. FT:n toimittajilla näyttää olevan erikoisasema Brysselissä, sillä lehdellä oli usein kulissien takaista tietoa ja se on usein kyennyt kertomaan komission salaisesti valmistelemista asioista etukäteen.

"Ne jätkät (FT:n toimittajat) kulkee tuolla komission käytävillä, ja sitten ne aina nykästään johonkin huoneeseen ja ne tulee sieltä ulos paperinippu kainalossa. Financial Timesilla on ollut hyvin selvä asema, että niiden kautta tietyt asiat isketään ulos."

FT:n kirjoittelu luo päiväjärjestystä myös komission tiedotustilaisuuksiin. Komission puhemiehet korjaavat ja täydentävät lehdessä olleita tietoja ja muiden medioiden journa-

listit tekevät FT:n juttujen pohjalta lisäkysymyksiä.

Tärkeä tiedonhankintamenetelmä kirjeenvaihtajille oli myös kollegojen muodostama verkosto Brysselissä. Yleisintä yhteistyö oli erilaisissa kokouksissa, joissa monia asioita tapahtuu yhtä aikaa eri paikoissa. Journalistit olivat toistensa silminä ja korvina, ja vaihtoivat tilaisuuksien jälkeen tietojaan. Myös jutuntekovaikheessa saatettiin soittaa kollegoille, vertailla tietoja ja myös miettiä juttuun otettavaa näkökulmaa.

"Nämä kaksi networkia eli jäsenmaiden komission jotkut tyypit, jotka ehkä luottavat muhun plus sitten tämä lehtimiesten network. Niin ne on kyllä sitten tärkeimmät, joista mä keksin nämä omat näkemykseni."

Suomessa työskentelevät journalistit hoitivat syksyllä 1992 EY-asioita muiden töiden ohessa. Seitsemälle EY-asiat olivat erikoisalaa, 19:lle ei. Kutsun tässä edellisiä erikoistoimittajiksi ja jälkimmäisiä yleistoimittajiksi.

Yleistoimittajille työ oli yleensä nopeata uutistytöä, pysymistä päivittäisen uutisvirran mukana. Heidän tietolähteensä löytyivät Suomesta. He kiersivät tiedotustilaisuuksia, tekivät päättäjien pikahaastatteluja, pyysivät asiantuntijoiden kommentteja ajakohtaisiin kysymyksiin jne. Usein aiheesta päätettiin aamun uutiskokouksessa ja jo illalla juttu oli valmis. STT:n tapahtumakalenteri oli merkittävä päiväjärjestyksen luoja myös EY-asioita koskevassa journalismissa (vrt. Kivikuru et.al. 1992).

"Suurin osa on rutiinityötä, päivän uutisvirtaa, jota sitten tehdään pois kuleksimasta. Joskus jos saa jonkun idean tai kuulee joltain jotain, niin tulee tehtyä oman idean pohjalta, mutta vähemmistöähän se on kieltämättä, kun täytyy rutiinitkin tehdä pois."

Nopeassa uutistytössä lähteiden rooli korostuu, kun suuri osa jutuista kertoo, mitä erilaiset tahot jostakin asiasta sanovat:

"Koska oikeastaan lähes kaikki Suomen puolueet on jollain tavalla asialle myönteisiä ja firmat myönteisiä, niin pelkästään ne raportoimalla useampi otsikko on myönteinen kuin kielteinen."

Erikoistoimittajat mainitsivat yleensä EY-koneiston tärkeimpien lähteidensä joukkoon. He olivat oppineet tuntemaan Brysselissä työskenteleviä ihmisiä, joille saattoivat tarpeen vaatiessa soittaa. Mutta myös erikoistoimittajille tärkeimpiä tiedonlähteitä olivat joukkoviestimet.

Erikoistoimittajat olivat asemassa, jossa he saattoivat melko pitkälle päättää mitä tekivät. Heillä oli mahdollisuuksia, halua ja aikaa perehtyä kunnolla EY-problematiikkaan. He kirjoittivat usein pääkirjoituksia tai kolumneja tai tekivät EY:öön liittyviä taustajuttuja. Erikoistoimittajista vain yksi oli reportteri, jonka arkirutiineihin kuuluivat tiedotustilaisuudet ja kokouspaikkojen ovien takana odottelu.

Palaan journalistien lähdekäytäntöihin tarkemmin ulkopuolisia toimijoita käsittelevässä osuudessa.

Organisaatiotaso

Organisaatiotasolla tarkastelen sitä, miten työskentely tietyssä organisaatiossa ja tietyssä asemassa vaikuttaa journalistiin ja mediasisältöihin. Miten esimerkiksi median "linja" tai omistajien näkemykset vaikuttavat journalisteihin tai millaiseksi journalistit ko-

kevat työpaikan yleisen asenneilmapiirin?

Organisaation kontrolli journalisteihin ja mediasisältöön voidaan jakaa kahteen osaan, suoraan ja epäsuoraan. Suoralla kontrollilla tarkoitan esimerkiksi esimiehen valtaa muuttaa tai jättää julkaisematta journalistin tekemä juttu. Epäsuoraan kontrolliin puolestaan liittyy erilaisia ääneenlausumattomia sääntöjä ja konventioita, jotka voivat olla myös tiedostamattomia. Journalisti oppii ajan myötä "talon tavat" ja toimii niiden mukaisesti. Säännöillä, konventioilla ja "talon tavoilla" tuetaan organisaation tavoitteita ja niiden noudattaminen palkitaan palkankorostuksilla, ylennyksillä tai vaikkapa ulkomaan matkoilla.

Suora kontrolli näytti olevan vähäistä. Pääsääntöisesti journalistit katsoivat, että heillä on suuri autonomia juttujen ideoinnissa, näkökulman valinnassa ja jutun lopullisessa toteuttamisessa (vrt. Hemánus 1983, 102-109). Valtaosa kertoi, ettei heidän juttuihinsa ollut koskaan kajottu substanssin vuoksi. Muutokset olivat olleet yleensä teknisiä, lähinnä lyhennyksiä. Kaksi journalistia kertoi, että heidän juttujaan oli kerran muutettu lehden linjaan paremmin sopivaksi. Lehden pääkirjoituslinjan vastaisten näkemysten esittäminen ei näyttänyt olevan suuri ongelma sen enempää päätoimittajille kuin toimittajillekaan. Useat päätoimittajat ja toimituspäälliköt katsoivat, että heidän mediansa roolina on toimia EY-kysymyksessä erilaisten mielipiteiden foorumina. Useassa lehdessä päätoimittajat olivat jättäneet pääkirjoitusten teon EY-asioihin perehtyneelle toimittajalle.

Juttujen sisältöä kommentointiin yleensä vasta niiden ilmestyttyä. Kaksi journalistia kertoi kokeneensa naljailua ja jonkinlaista painostusta EY-kriittisyyden vuoksi.

"EY-debatissa on ollut sellainen vaihtoehdottomuuden tunnelma, että... jos kysyt mitä tahansa kriittistä, niin sut ensimmäisenä leimataan menneisyyden mieheksi, jarruttajaksi, klaustrofobiseksi, fasistiksi, ryssäksi ja vaikka mitä."

Jossain määrin journalistit näyttivät harrastaneen itsesensuuria EY-kriittisyyden suhteen.

"No tietysti mä tunnen olevani kuin huutavan ääni korvessa, koska mä olen ehkä... yleensäkin toimitusta ajatellen niinkuin äänekkäin EY-kriitikko. Mutta miten se vaikuttaa mun työhöni, vaikea sanoa. Kyllä se varmaan vaikuttaa niinkuin sellaisena piddätyväisyytenä. Tulee vähän semmoinen tunne, että voivatko kaikki muut olla väärässä."

Kaikkiaan suurempi ongelma journalisteille näytti olevan kuitenkin palautteen puute kuin liiallinen palaute.

Päällikkötoimittajat eivät myöskään valittaneet sitä, että omistajien edustajat pyrkisivät vaikuttamaan median EY-linjauksiin. Ilmeisesti siihen ei ollut edes tarvetta. Lähes kaikki päätoimittajat suhtautuivat henkilökohtaisesti myönteisesti Suomen EY-jäsenyyteen eikä medioiden taustavoimien joukossa toisaalta ole EY-kriitikistä kuuluisia tahoja. Poikkeuksena tästä oli Kansan Uutiset Oy, jonka pääomistaja Vasemmistoliitto suhtautui kriittisesti EY-jäsenyyteen, kun taas lehden pääkirjoituslinja oli jäsenyydelle myönteinen.

Organisaatioiden suora kontrolli journalistien EY-juttuihin näytti siis olevan suhteellisen vähäistä. Epäsuoran kontrollin tutkiminen on vaikeampaa, koska se perustuu usein ääneenlausumattomiin sääntöihin, joita ei aina edes tiedosteta. Organisaation

tai ryhmän sisäiset normit määrittävät osaltaan, mikä on ”hyvä” juttu, mitkä ovat ”hyviä” lähteitä, miten asioita käsitellään jne. (vrt. Bennet 1990, 111, Breed 1955, 178-194, Connell 1986, 44-45, Rentola 1983, 61). Myös näiden ”talon tapojen” omaksuminen rinnastetaan usein ammattitaitoon. Yksi toimittaja kuvasi asiaa näin:

”Mä olen ollut pitkään talossa ja mä tiedän täsmälleen, mitä (jutussa) pitää olla ja miten tehdään ne jutut ja varmaan se kaava on tuolla päässä koko ajan... Ei mulla ole mitään fyysisiä tai käskettyjä rajoja, vaan ne on enemmän tällaisia omassa päässä olevia henkisiä rajoja, joita... kaventaa varmasti se, että mä olen joka päivä (jutuilleni) erittäin kriittistenkin tyyppien kanssa yhteydessä. Että kyllä mun pitää jonkin verran miettiä, että miten se istuu siihen kokonaisuuteen.”

Myös Hyvärinen kuvasi omassa tutkimuksessaan sitä, kuinka vaikea implisiittisiä uutiskriteereitä on hahmottaa uutisorganisaation sisällä:

”Olin itse tutkimusajankohdan ajan työssä tv-uutisten politiikan toimituksessa. Olen siis itse ollut laatimassa monia niistä jutuista, joita nyt jälkikäteen kritisoin. Olen ollut mukana valitsemassa aiheita, haastateltavia jne., ja noina kuukausina olin niin omaan työhöni kuin koko toimituksen työhön tyytyväinen. Katsoin, että hoidimme EY-keskustelun uutisoinnin suhteellisen kattavasti ja objektiivisesti. Jälkeenpäin näyttää selvältä, että EY:n sisältöseikkoja selostavia juttuja olisi tasapainoisen tiedonvälityksen nimessä pitänyt tehdä enemmän... Totta on tietysti se, että monet EY:hyn liittyvät asiat olivat vielä keväällä 1992 täysin auki. Vielä ei yksinkertaisesti tiedetty, minkälaisia seurauksia Suomen jäseneksi liittyminen aiheuttaisi. Mutta eikö tämä olisi ollut pikemminkin korostettu syy tehdä juttuja epävarman sisällön mahdollisista vaihtoehdoista? Oliko tällaisten juttujen tekeminen mahdollonta ilman niiden sitomista kotimaan poliittisen eliitin mielipiteisiin?” (Hyvärinen 1992, 83-84)

Kriteerit asioiden ”oikeasta” esittämistavasta vaihtelevat eri medioissa. Toisissa esimerkiksi toimittajan omien mielipiteiden näkyminen on sallittua, toisissa taas referoidaan miltei yksinomaan ulkopuolisia toimijoita (vrt. Heikkilä 1993, 69). Omien näkemysten esittämistä haastateltavien kautta (haastateltavien ja lausuntojen de facto tarkoitushakuinen valinta) pidetään joissakin medioissa miltei normaalina toimituskäytäntönä, joissakin sitä kutsutaan halveksuen sitaattijournalismiksi.

Oikean käsittelytavan kriteerit vaihtelevat myös saman median sisällä. Arvostetulla konkarilla oli enemmän vapauksia kuin kollegalla, joka ei vielä ollut vakiinnuttanut asemaansa. ”EY-journalistien” tunne suuresta autonomiasta saattaa osittain selittyä sillä, että he olivat usein oman mediansa eliittitoimittajia (vrt. Breed 1955, 192).

Ulkopuoliset toimijat

Tällä tasolla tarkastelen medioiden ulkopuolisten toimijoiden vaikutusta journalisteihin ja mediasisältöihin. Kyse on ennen kaikkea lähteistä sekä journalistien ja lähteiden välisistä suhteista. Lähestymistapa on sukua Aspin (1986) ja Aulan (1991) pohdinnoille medioiden ja lähteiden välisistä valtasuhteista.

Lähteiden vaikutus on ilmeisin silloin, kun ne salailevat tai antavat vääriä tietoja, mutta ne voivat vaikuttaa myös hienovaraisemmin keinoin. Ne voivat esimerkiksi tuottaa tietoa, joka on medioille helppokäyttöisempää tai halvempaa kuin muualta saatava tieto (Gandy 1982, 198). Joissakin tilanteissa lähteet voivat myös monopolisoida

journalistin ajankäytön niin, ettei toimittajalla käytännössä ole mahdollisuuksia etsiä vaihtoehtoisia tietoa tarjoavia lähteitä (Shoemaker & Reese 1991, 150).

Pohdin tässä ennen kaikkea journalistien tärkeimpien primaarilähteiden, ulkoministeriön ja EY-koneiston, valtaa siihen, mitä puhutaan ja mistä puhutaan.

Journalistit eivät syyttäneet ulkoministeriötä tai EY-koneistoa valehtelusta tai väärin tietojen antamisesta. Yleisempää sen sijaan oli, että esimerkiksi ulkoministeriötä arvosteltiin tarkoitushakuisuudesta tai asioiden kertomatta jättämisestä. 14 haastatteluvaa oli sitä mieltä, että ulkoministeriön antama tieto oli väritynyttä (12 piti sitä neutraalina ja kuusi ei osannut sanoa).

"No en mä tiedä harhaanjohtamisesta, mutta joskus esimerkiksi tämä Suomen diplomaattinen koneisto vaikenee. Ne ei ole ollenkaan aktiiveja joissakin asioissa, kun taas toisissa ne on aktiiveja... EY:lle on aika sama (mitä Suomessa puhutaan), mutta sen sijaan mitä lähemmäksi kotimaata tai kotimaisia päättäjiä tullaan, niin sitä enemmän tulee valikoivuutta siitä, kerrotaanko vai eikö kerrota."

Journalistien suhtautumisessa ulkoministeriön "värityneeseen" tiedotukseen oli selviä eroja. Toiset katsoivat asiaa ministeriön tai "maan edun" näkökulmasta ja pitivät luonnollisena, ettei esimerkiksi neuvottelupositioita paljasteta tai että jäsenyyspäätöstä puoltavia argumentteja painotetaan. Toiset taas halusivat säilyttää oman näkökulmansa eivätkä halunneet "ymmärtää" liikaa UM:n lähtökohtia.

Brysselissä kirjeenvaihtajien työ näytti perustuvan suuressa määrin EY-koneiston aloitteille. EY-komission päivittäin pitämät tiedotustilaisuudet näyttivät olevan erittäin merkittävä medioiden agendojen luoja. Tämä ei siis välttämättä merkitse sitä, että journalistit siirtäisivät EY:n jakamaa materiaalia sellaisenaan juttuunsa, vaan sitä, että näillä aloitteilla on suuri vaikutus siihen, mistä keskustellaan. Monet kirjeenvaihtajat soittelevat tiedotustilaisuuden jälkeen useisiin paikkoihin ja tarkistavat komission jakamia tietoja ja etsivät niihin uusia näkökulmia. Varsinkin kokeneimmat kirjeenvaihtajat uskoivat, että EY:n jäsenmailla ja kilpailevilla painostusryhmillä on niin eriävät intressit, että kaikki olennainen siilautuu ennemmin tai myöhemmin julkisuuteen vuotojen kautta.

Eräät tekijät kuitenkin rajoittavat kirjeenvaihtajien mahdollisuuksia poiketa tiedotustilaisuuksien agendasta. Ensinnäkin median koko ja merkitys vaikuttavat siihen, millaisen kontaktiverkoston kirjeenvaihtaja kykenee rakentamaan EY-koneistoon. Suomalaisen journalistien pääsy EY:n korkeimpien päättäjien puheille oli vaikeaa. Suomalaisen työtä vaikeutti myös se, että koska Suomi ei ole jäsenmaa, ei suomalaisia ole päättävissä elimissä. Kun "omia" virkamiehiä ei ole, tietoa on vaikea saada.

"Aika usein joutuu tyytymään spokesmaniin, jotka aina tietävät suurin piirtein missä mennään. Mutta se, että saisi asiantuntijan kiinni, se vaatisi parempaa tuntemusta kuin mitä mulla on."

Tiedon puutetta kirjeenvaihtajat eivät valittaneet. Pikemminkin ongelma oli päinvastainen. Suuri valmiin tiedon määrä saattoi ajoittain monopolisoida kiireisen kirjeenvaihtajan ajankäytön.

"Mä luulen, että ongelma on niin päin, että koneisto syöttää niin saamaristi kamaa, joka on ihan relevanttia, että siitä on vaikea seuloa sitä (olennaista). Ja täällä on hyvin helppo mennä sen joen mukana."

"Olen tehnyt paljon neuvottelujuttuja ja alan jo kyllästyä siihen. Enkä usko, että luki-jatkaan jaksaa tällaista lukea. Enemmän haluaisin tehdä taustajuttuja, paneutua johonkin asiaan vähän paremmin ja selvittää mitä se oikein merkitsee Suomen kannalta... Mutta jos (työnantaja) toivoo, että seurataan tällaista päiväkohtaista, niin silloin totta kai on aikapula. En mä ainakaan pysty tekemään töitä 24 tuntia vuorokaudessa."

EY-koneiston voima agendan luojana näyttää siis perustuvan siihen, että se tuottaa niin paljon relevanttia ja käyttökelpoista materiaalia, että kirjeenvaihtaja voi usein saada "juttuveloitteensa" täyteen tätä materiaalia referoimalla tai sitä jatkojalostamalla. Tällaisessa tilanteessa aloite on selvästi EY-koneistolla.

Shoemaker ja Reese kiinnittävät huomiota journalistien taipumukseen sopeutua lähteiden byrokraatiaan. Paitsi että suuri osa uutisista syntyy lähteiden aloitteesta, vaikutusvaltaiset lähteet saavat journalistit sopeutumaan omiin rakenteisiinsa ja työskentelyrytmeihinsä (Shoemaker & Reese 1991, 110-112).

"Se on kyllä niin, että kaupungissa (Brysselissä) tapahtuvat asiat sanelevat. EY, Nato ja muut kansainväliset tapahtumat kuten GATT... Niitä ei saa missata, koska sitten tulee huutoa."

"Täällä (Suomessa) ollaan vähän kritiikittömästi tehty juttuja lähteiden aikataulujen mukaisesti. Että on tehty juttu vain sen takia, että joku on päättänyt järjestää tiedotustilaisuuden tai joku soittaa tänne, että tulkaa haastattelemaan. Tällaisista on tehty liiankin paljon. Tämä on yleinen ongelma koko journalismissa ... Mutta kyllä se korostuu tässä EY-asiassa erityisen paljon."¹

Lähteiden merkitys journalistille korostui EY-asioiden laajuuden ja monimutkaisuuden vuoksi. Useat journalistit myönsivät avoimesti, etteivät he omasta mielestään ole riittävän päteviä tekemään EY:ä käsitteleviä juttuja.

"Se on niin valtava tietomäärä, että siinä tahtoo kapasiteetti loppua kesken. Pitäisi itse perehtyä siihen ensin ja sitten sen jälkeen etsiä ne olennaiset näkökulmat ja tiedot. Luulisin, että oikeaakin tietoa löytyisi, jos osaisi etsiä."

Lopuksi

Medioiden agendan syntyminen on monitahoinen prosessi, joka ansaitsee nykyistä enemmän huomiota. Esimerkiksi perinteisissä sisältöanalyysin perustuvissa päiväjärjestystutkimuksissa sisältö on otettu annettuna. Niissä on vain tutkittu median agendan vaikutuksia yleisön agendaan.

Tämä esitutkimusaineistoon perustuva artikkeli on eräänlainen ekskursio mediasisältöjen syntyprosesseihin ja journalisteihin vaikuttaviin tekijöihin EY-journalismissa. Keskeinen havainto on tietty EY-myönteisyyden leima kaikilla tarkastelutasoilla. Journalistien selvä enemmistö oli perusasenteiltaan EY-myönteisiä. Mediarutiinit suosivat EY-myönteisten tahojen käyttöä primaarilähteinä (ulkoministeriö, poliittinen eliitti, EY-koneisto). Suuri osa journalistien edustamista medioista oli EY-myönteisiä. Työyhteisöissä ei kukaan haastateltavista ollut kokenut painostusta EY-myönteisyyden vuoksi, mutta kaksi haastateltavaa tunsivat kokeneensa lievää painostusta EY-kriittisyyden vuoksi. EY-koneistolla oli ajoittain mahdollisuus sopeuttaa journalisteja omiin aikatau-

luihinsa ja rutiineihinsa sekä joskus lähes monopolisoida journalistin ajankäyttö.

Missä määrin syntyprosessissa painottuva EY-myönteisyys sitten todella vaikuttaa mediasisältöihin, ei selviä tästä aineistosta. Journalistit esimerkiksi myöntävät varsin yleisesti, että oma mielipide näkyy haastateltavien valinnassa ja juttujen näkökulmassa, mutta toisaalta jäsenyyden kannattaja saattoi olla innokas tekemään juttua esimerkiksi EY:n demokratiavajeesta.

Toinen keskeinen havainto oli se, että journalistin autonomiaa eivät vähennä niinkään eksplisiittiset rajoitukset tai esteet, vaan mediarutiinit ja työn organisointiin liittyvät tekijät. Media-agenдан taustalta tuskin löytyy salaliittoa, mutta arvovaltainen ja legitimoitu toimija, joka tuntee medioiden toimintalogiikan, kykenee vaikuttamaan kiireisiin journalisteihin ja siihen mistä joukkoviestimissä keskustellaan.

Journalistit sanovat usein, että juttuja tehdään asioista, jotka ovat "ilmassa". Jatkokutkimuksissa olisi kiinnostavaa selvittää, mitä tämä ilmassa oleminen tarkoittaa. Shoemakerin-Reesen malli vaikuttaisi olevan siihen käyttökelpoinen työkalu.

Viite

1. Helsingin yliopiston viestinnän laitoksella tutkittiin sisältöanalyysillä Elintarviketeollisuuden "EY-tiedotteiden 170 läpimenoa joukkoviestimissä. Tutkimuksen mukaan toimistusten itsenäisen työskentelyn vähäinen osuus, monien lehtien hyvinkin kriittikön suhtautuminen niin uutistoimistojen lähettämiin juttuihin kuin itse tiedotteidenkin sisältöön oli hallitsevaa. Aineiston mukaan joukkoviestintä toimi nimenomaan lähteen ehdoilla. STT oli hallitseva 'protinvarianti', mutta se ei kummempin tiedotteita editoinut, lähinnä vain vaihteli kappaleiden esiintymisjärjestystä. Lisäksi tiedotteiden aiheet, kuten elintarviketeollisuuden tarvitsemat siirtymäajat, arvioidut muutokset raaka-aineiden hinnoissa, alan kustannustaso Suomessa, työllisyysnäkömät sekä oman maatalouden merkitys elintarviketeollisuudelle esiintyivät myös lehtien "omissa" jutuissa. Tutkimuksen mukaan tiedotteiden jälki näkyi myös siinä, keitä henkilöitä pidettiin parhaimpina elintarvikealan edustajina (Kivikuru & Kivikoski et. al. 1993, 19-20).

Kirjallisuus

- ASP, Kent. Mäktiga massmedier. Studier i politisk opinionsbildning. Stockholm, Förlaget Akademilitteratur 1986.
- AULA, Maria Kaisa. Poliitikkojen ja toimittajien suhteet murroksessa? Tutkimus Yleisradion politiikan toimittajien ammatti-identiteetistä 1980-luvulla. Helsinki, Yleisradion tutkimusraportti 5/1991.
- BENNET, W. Lance. Toward a Theory of Press-state Relations in the United States. Journal of Communication. vol. 40. No 2. 1990.
- BREED, Warren. Social Control in the News Room. Teoksessa: SCHRAMM, Wilbur (ed.). Mass Communications. Urbana, University of Illinois Press. Second edition 1960.
- CONNEL, Ian. Tv-uutiset ja yhteiskuntasopimus. Teoksessa: PIETILÄ, Veikko (toim.). Kulttuuri, kieli, viestintä. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, Sarja D 39/1986.
- GANDY, Oscar H. Jr. Beyond Agenda-setting. Information subsidies and public policy. Norwood, N.J. Ablex Publishing Corporation 1982.
- GANS, Herbert J. Deciding What's News. New York, Pantheon Books 1979.
- HEIKKILÄ, Heikki. EY-kysymys ja tiedotusvälinejulkisuus. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, julkaisuja B38/1993.
- HEMÁNUS, Pertti. Journalistinen vapaus. Jyväskylä, Gaudeamus 1983.

- HIRSJÄRVI, Sirkka, HURME, Helena. Teemahaastattelu. 2. painos. Helsinki, Gaudeamus 1982.
- HYVÄRINEN, Reija. Suomen EY-hakemuksen jättäminen TV-uutisissa. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto 1992.
- JOHNSTONE, John, W.C, SLAWSKI, Edvard J., BOWMAN, William W. The News People: a sociological portrait of American journalists and their work. Urbana, University of Illinois Press 1976.
- KIVIKURU, Ullamaija ja 56 opiskelijaa. Uutismylly pyörii. Katsaus kolmen päivän uutis- ja ajankohtais-
tarjontaan Helsingissä. Helsingin yliopisto, viestinnän laitos, julkaisuja, sarja 2 C 1/1992.
- KIVIKURU, Ullamaija, KIVIKOSKI, Jouni, kevään 1993 tutkimuskurssi. EY-julkisuus, viestintästrategiat ja kansalaisten tiedontaso. Helsingin yliopisto, viestinnän laitos, julkaisuja, sarja 1 C 3/1993.
- MELIN, Margareta. Journalisternas syn på sin yrkesroll. Teoksessa: WEIBULL, L. (red.). Svenska journalister. Ett gruppträtt. Kristianstad, Författarna 1991.
- McQUAIL, Denis. Media Performance. Mass communication and the public interest. London etc., Sage 1992.
- MÖRÄ, Tuomo. EY-journalistien työprosessit, lähteiden käyttö ja asenteet. Helsingin yliopisto, viestinnän laitos, julkaisuja, sarja 1 C/2/1993.
- RENTOLA, Ilkka. Normaalijournalismin säännöt. Yhdysvaltalaisen journalismin oppikirjallisuuden esittämän ideaalityypin tarkastelua. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, julkaisuja, sarja A 47/1983.
- SIGAL, Leon V. Reporters and Officials. Lexington etc., D.C. Heath and Company 1973.
- SHOEMAKER, Pamela J., REESE, Stephen D. Mediating the Message. Theories of influences on mass media content. White Plains N.Y., Longman Publishing Group 1991.
- SUOMALAISTEN EY-kannanotot. Syksy 1992. Helsinki, EVA 1992.
- WALLIN, Ulf. Bilden av EG. En analys av dagspressens och TT:s EG-rapportering. Göteborgs universitet, institutionen för journalistik och masskommunikation 1991.
- WEAVER, David H., WILHOIT, G. Cleveland. The American Journalist. A portrait of U.S. news people and their work. Bloomington, Indiana University Press 1986.